

YOSHLARNI MILLIY VA MINTAQAVIY MANFAATLAR UYG'UNLIGI RUHIDA TARBIYALASH

*Qo'qon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi,
J. Mahmudjonov*

Annotatsiya

Ushbu maqolada yoshlarni tarbiyalashda milliy va mintaqaviy qadriyatlar uyg'unligi, ruhiy, ma'naviy yaqinlik umuminsoniy qadriyat haqida so'z boradi

Kalit so'zlar: Markaziy Osiyo, Markaziy Osiyo Hamdo'stligi, ma'naviy qadriyat, milliy g'urur, vazminlik, mehnatsevarlik, bag'rikenglik

XX asrning oxirida dunyoda jahonshumul voqealar ro'y berdi. Uning siyosiy xaritasi, jumladan, Markaziy Osiyoning manzarasi tubdan o'zgarib ketdi. Sobiq Ittifoqning parchalanishi, uning hukmron mafkurasining barbod bo'lishiga olib keldi. Chunki kommunistik mafkura aynan biz yoritmoqchi bo'layotgan milliy manfaatlarni, milliy dunyoqarashni, tub aholi turmush tarzi va an'alarini o'zida ifoda etolmagani uchun ham inqirozga uchradi. Kommunistik mafkura o'zining qotib qolgan va cheklanganlik illatlari bilan aholini jamiyatdan, mamlakatni tashqi olamdan ajratib qo'ydi. Ma'naviy-mafkuraviy tizimning bir qolipga tushib qolganligi ilmiy dogmatizmni, g'oyaviy demagogiyani vujudga keltirdi. Tafakkur taraqqiyotiga to'siq bo'ldi. Shuning uchun ham Markaziy Osiyodagi respublikalarning o'z mustaqilligini qo'lga kiritishi mintaqada nafaqat ijtimoiy-siyosiy, balki yangi mafkuraviy vaziyatni ham vujudga keltirdi. Mustaqillik sharoitida esa millat, millatlararo munosabatlar, milliy madaniyat, yaqin qardosh xalqlarning madaniy merosi, etnik muammolar, jug'rofiy va iqtisodiy birligi haqidagi tasavvurlarimiz o'zgarmoqda. Globalashuv sharoitida vujudga kelayotgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlar Markaziy Osiyo mamlakatlari xalqlari tarixi, ularning kelib chiqishi, o'ziga xos turmush tarzlari va yaqin qo'shnichilik munosabatlariga har qachongidan ham boshqacharoq qarashni taqozo etmoqda. Shu Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan yana bir tashabbus asosida "Ma'rifat va diniy bag'rikenglik haqida"gi rezolyutsiyani BMT Bosh Assambleyasi 2018-yil 12-dekabrda tasdiqladi. Ushbu rezolyutsiyaning qabul qilinishi Prezidentimiz tomonidan diniy ekstremizm va radikalizmga qarshi kurash borasida ilgari surilgan "Jaholatga qarshi ma'rifat" tamoyilining amaliy ifodasi va bu boradagi O'zbekistonning sa'y-harakatlarini dunyo miqyosida keng qo'llab-quvvatlanishi asosli ekanligining asosli isbotidir. Zero, etnik jihatdan bir-biriga yaqin bo'lgan, tarixan bir muhitda yashab, biroq, ayni paytda mustaqil davlat bo'lib yashayotgan mamlakatlar o'z tarixiy ildizlarini qidirib topishini, o'zaro hamkorlik munosabatlarini qaytadan tiklashini hayotning o'zi zarurat darajasiga ko'tarmoqda. Hozirgi rivojlangan mamlakatlarda davlatlararo mintaqaviy hamkorlik siyosiy va iqtisodiy mazmundan birmuncha boshqacharoq -ma'naviy-

Globalashuv jarayonida yoshlar mustaqil dunyoqarashini shakllantirishda ta'lim tizimi va oiladagi muammolar hamda ularning yechimlari

mafkuraviy mazmun kasb etmoqda. Bu hozirgi zamon jahon sivilizatsiyasining eng ilg'or yo'nalishlaridan biri sifatida tan olinmoqda. Markaziy Osiyo Hamdo'stligi mamlakatlari jahonning boshqa ittifoqdosh va mintaqaviy hamkorlik mamlakatlaridan farqli o'laroq, ma'naviy va madaniy hamkorlikka ko'proq asoslanadi. Chunki bu hududda asrlar mobaynida ma'naviyat, din-axloq, ta'lim-tarbiya va madaniyat uyg'un holda turmush tarziga aylangan. Axloq har qanday sharoitda insoniylikning bosh tamoyili sifatida tan olingan. Qolgan barcha harakatlar va mezonlar, jumladan, iqtisodiy hamkorlik, o'zaro yordam, bozor munosabatlari, savdo-sotiq, mol ayirboshlash ham qadimdan yuksak odob va axloqqa tayangan ma'naviy-mafkuraviy munosabatlarning bir qismi hisoblangan. **Ruhiy, ma'naviy yaqinlik umuminsoniy qadriyatlarining** keskin rivojlanishiga asos bo'lgan. Afsuski, sobiq SSSR hukmronligi paytida ongimiz va tushunchalarimizga chegara qo'yildi. Oqibatda sayoz fikrlarga berilib ketdik. Ya'ni nima Qozog'istonniki-yu, nima O'zbekistonniki? Kim qaerda tug'ilgan-u, qaysi tilda ijod qilgan? Endi u qaysi millatga mansub? Farobiy o'zbekmi, qozoq? Ibn Sino tojikmi, o'zbek? Bunday savollarga yillar davomida javob axtarildi. Bundan esa "ulug' og'achilik" siyosatini yurgizuvchilar foydalandi, xolos. Biz buni o'z vaqtida anglay olmadik. Holbuki, qadimiy madaniy meros – Markaziy Osiyo mintaqasida tarixan birga yashab kelgan va hozirgacha yashayotgan har bir millatning merosidir.

O'zbekiston Respublikasining Markaziy Osiyo respublikalari bilan do'stona, qardoshlik munosabatlarini mustahkamlash milliy g'oya bilan sug'orilgan davlatimiz tashqi siyosiy faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan eng muhimidir. "Ular bilan , – deb yozadi Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov,– qalin ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni chuqurlashtirish va yanada rivojlantirish, ilmiy va madaniy hamkorlikni kengaytirish O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining g'oyat muhim ustuvor yo'nalishi hisoblanadi"[1. 83-b.]. Darhaqiqat, O'zbekiston Respublikasining kelajagi, uning istiqboli Markaziy Osiyo xalqlarining taqdiri bilan chambarchas bog'liq. O'zbeklar Markaziy Osiyodagi eng ko'p sonli millat hisoblanadi. O'zbekistondan tashqarida yetti millionga yaqin o'zbek yashaydi. Shulardan uch yarim millioni Markaziy Osiyoning sobiq sovet respublikalarida istiqomat qiladi. Turli baholashlarga ko'ra, Afg'onistonda 2,5 milliondan oshiq o'zbeklar yashaydi[2. 30-b.]. Xorijdagi o'zbeklar haqida turlicha ma'lumotlar bor. Farg'ona viloyatidagi "Vatan" jamiyati bo'limining 80-yillardagi ma'lumotlariga qaraganda, o'zbeklar Afg'onistonda 1,5 million, Turkiyada 20 ming, Pokiston va Hindistonda 6 ming, AQSH da 2 mingdan oshiq, Saudiya Arabistoni va Misr Arab Respublikasida 37 ming, Xitoy Xalq jumhuriyatida 13 mingni tashkil qiladi. O'zbeklarning uncha ko'p bo'lmagan guruhlarini Germaniya, Gollandiya (47 kishi), Daniya (50 kishi)da mavjud degan ma'lumotlar berilgan[3. 19-b.]. Bu mamlakatlarning har biri o'zbeklar g'uj bo'lib yashaydigan muayyan hududlarga ega. E.Raximboboev bergan ma'lumotlarga qaraganda xorijda 3 millionga yaqin o'zbek bo'lib, shulardan 2 millioni o'zbekistonlik o'zbeklardir[4. Xalq so'zi. – Toshkent, 1991. 17 yanvar.].

Globalashuv jarayonida yoshlar mustaqil dunyoqarashini shakllantirishda ta'lim tizimi va oiladagi muammolar hamda ularning yechimlari

Tojikistonda aholining 24,4 foizi, Qirg'izistonda – 13,8 foiz, Turkmanistonda – 9 foiz, Qozog'istonda – 2,5 foiz[5. 18-b.] ga yaqinini o'zbeklar tashkil etadi. Albatta, xorijda istiqomat qiluvchi o'zbek vatandoshlarimizning umumiy soni masalasi o'zgaruvchan va hali to'la oxirigacha echilgan masala deb bo'lmaydi. Lekin shunga qaramay bugungi O'zbekiston hududida yashayotgan bir milliondan ortiq qozoklar uchun O'zbekiston Respublikasi ham tarixiy, ham asl Vatandir. Yoki bo'lmasa respublikamiz aholisining 3,8 foizini tashkil etuvchi tojiklar[6. 144-b.] uchun ham O'zbekiston Respublikasi ham tarixiy, ham asl Vatandir. Darhaqiqat, biz kishilarimizning tafakkur tarzi, bugunimiz va kelajagimiz istiqboli ko'p hollarda xalqimizning jahonning madaniy xazinasiga qo'shgan ma'naviy qadriyatlarining tarixiy mohiyatini anglash va chuqur idrok etish bilan belgilanishini unutmashimiz lozim. Turkiston xalqlarida dunyo tan berib kelayotgan ajoyib insoniy fazilatlar, nodir urf-odatlar mavjud. Oila a'zolarining barchasi to'planmaguncha ovqat emay turish, ota-onani o'rnidan turib kutib olish, ularga har doim iltifot ko'rsatish, mahalladoshlarga, kattayu-kichikka yordamni ayamaslik, andisha, uyat, odob-axloq – bularning hammasi xalqimizda chinakam e'zozlanadi. Xalqimizning hozirgi milliy-axloqiy qadriyatlari tizimiga: do'stlik, insonparvarlik, mardlik, mehmondo'stlik, bolajonlik, or-nomus, **milliy g'urur, vazminlik, mehnatsevarlik, bag'rikenglik** singari fazilatlar kiradi. Axloq va odob borasidagi milliy qadriyatlarning o'zaro birlashib, yaqinlashib borishi taraqqiyot qonunidir. Lekin har bir millatning o'zigagina xos bo'lgan ijtimoiy, ma'naviy, milliy axloqiy qadriyatlari butunlay birlashib, uyg'unlashib ketmaydi. O'z milliy qadriyatlarini chuqur bilgan odamgina boshqa xalqlarning madaniy merosini o'rganishga ehtiyoj sezadi va qadriga etadi. Markaziy Osiyo mutafakkirlarining merosida mintaqa xalqlariga sharqona axloq va odobga asos bo'lgan ma'naviy-mafkuraviy qadriyatlar haqida ko'plab qimmatli ma'lumotlar mavjud. Ayniqsa, Sohibqiron Amir Temur va Temuriylar davrida ilm-fan, ma'rifat, me'morchilik va milliy san'at turlari yuksak darajada rivojlangan. Dunyodagi yirik davlatlarning hukmdorlari Samarqandga o'z elchilarini yuborishga intilar edilar. Sohibqironning Fransiya, Angliya, Ispaniya qirollari, o'nlab qo'shni davlatlarning hukmdorlari bilan yozishmalari o'sha davrdagi jo'shqin siyosiy, madaniy va tijoriy aloqalardan guvohlik beradi. Masalan, G'arb temurshunos olimi, inglizlik tadqiqotchi Xilda Xukxem Amir Temur to'g'risida: "Hozirgi zamon tarixi Amir Temurning buyuk shaxsiga etarli e'tibor bermadi. U Osiyoda turk-islom yuksalishiga asos soldi. Tarix uning ilmu amali bilan tenglashadigan boshqa bir muqobil hodisani bilmaydi. Markaziy Osiyoda birorta sulola o'zidan so'ng bunchalik boy meros qoldirgan emas... Amir Temur xalqlar o'rtasida o'zaro aloqalarni kuchaytirgan, savdo-sotiqni rivojlantirgan, Movarounnahrda madaniyat va san'atning gullab-yashnashiga homiylik qilgan"[7. 32-b.],– deb ta'kidlaydi. Lekin turli shakllarda 130 yildan ortiq davom etgan mustamlaka davri mamlakatimizning tashqi aloqalarini uzib qo'ydi. Xorij bilan barcha munosabatlar istilochilarning nazorati va ruxsati bilan amalga oshirilar edi. Bir paytlar dunyoga dong taratgan o'lkamiz chekka bir

Globalashuv jarayonida yoshlar mustaqil dunyoqarashini shakllantirishda ta'lim tizimi va oiladagi muammolar hamda ularning yechimlari

viloyat darajasiga tushirib qo'yildi. Sho'rolar davrida xo'ja ko'rsinga chetga chiqarilgan bir-ikki diplomat hamda vazifasi oliy martabali xorijliklarni mehmon qilishdan iborat bo'lgan. Tashqi ishlar vazirligidan boshqa hech narsa yo'q edi. Q. Xonazarov bu borada: "Mustaqil O'zbekistonning diplomatiya sohasidagi ilk qadamlari, uning tinchlik va barqarorlik ishiga qo'shgan ulushi haqida endigina ayrim kitoblar, to'plamlar, risolalar va maqolalar paydo bo'lmoqda. Bu borada muayyan yutuqlar va muvaffaqiyatlar qayd etilsa-da, ularni etarli, deya olmaymiz. Diplomatiyamiz tarixi va faoliyat tamoyillarini ishlashdagi kamchiliklarning asosiy sabablaridan biri bizning ongimizda o'tmish qoldirgan siyosiy masalalarni tadqiq etishda jur'atsizlik..."[8. 7-b.],– deya juda haqqoniy fikr bildirgan. Q.Xonazarovning fikrlarini davom ettirib, Markaziy Osiyo mamlakatlari hamkorligining samarali ishlashi uchun to'siq bo'layotgan sabablar haqida N.Q.Jo'raev: "birinchidan, yetmish yillik yaqin o'tmishda shakllangan soxta millatparvarlik hissiyoti, aholi bir qismi tushunchasi va dunyoqarashining ma'lum darajada cheklanganligi, mintaqaviy hamkorlik mazmun-mohiyatini to'la va chuqur tushuna olmayotganligi bo'lsa, ikkinchidan,mamlakatlarimizning o'zaro yaqinlashuvidan tahlikaga tushayotgan kuchlarning mavjudligidir"[10. 112-b.]– deb ta'kidlaydi. Istiqlolning dastlabki yillaridanoq bevosita mamlakatimizda tashqi siyosatning ustuvor yo'nalishlari va asosiy tamoyillari belgilandi hamda og'ishmay amalga oshirila boshladi. Darhaqiqat, mintaqamiz xalqlarining bugungi globalashuv jarayonida qo'shni davlatlar bilan savdo, madaniy munosabatlarini yaxshi yo'lga qo'yish orqali xalqlar, mamlakatlar o'rtasida do'stona aloqalar mustahkamlanmoqda.

Shuning uchun ham Chingiz Aytmatov "Qarshimizda buyuk tarixiy qudratnamoyondirki, uning Markaziy Osiyo davlatlari uchun dolzarb qudrat ehtiyoj ekani kundek ravshan"[11. 32-b.] deb ta'kidlaydi. U jamiki insoniy fazilatlarni takomillashtirish uchun zarur sharoit yaratish vazifasini qo'ymoqda. Bu aslida davlat tashqi siyosatining nechog'lik insonparvarligini ko'rsatadi. Insonparvarlik, umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, ularni asrab-avaylash bilan birga zamon talablariga mos ravishda takomillashtirib borish-taraqqiyot mezonini, milliy ravnaq asosi.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar ro'yxati

1. Karimov I.A. O'zbekiston: milliy istiqloq, iqtisod, siyosat, mafkura. – T.: O'zbekiston, 1996. 1-jild. 83-b.
2. Safoev S.S. Markaziy Osiyodagi geosiyosat. YUNESKO qatnashuvi dasturi doirasida chop etilgan. – T.: JIDU, 2005.
3. Xayitov Sh. A., Sobirov N.S., Legay A.S. Xorijdagi o'zbeklar. – T.: Fan, 1992.
4. Raximboboev E. Vatan, vatanparvarlar, vatanjudo // Xalq so'zi. – Toshkent, 1991. 17 yanvar
5. Tulenov J., G'ofurov Z. Millatlararo hamjihatlik davlatimiz boyligi. – T.: O'zbekiston, 1999.

Globalashuv jarayonida yoshlar mustaqil dunyoqarashini shakllantirishda ta'lim tizimi va oiladagi muammolar hamda ularning yechimlari

6. Jo'raev N., Ibrohimov A., Sulstonov X. Vatan tuyg'usi. – T.: O'zbekiston, 1996.
7. Ibrohimov A. Markaziy Osiyo hamkorligining ma'naviy asoslari. – T.: Ma'naviyat, 2002.
8. Xonazarov Q. Mustaqillik va diplomatiya falsafasi. Muloqot, – Toshkent, 2004. – № 3. 7-b.
9. Jo'raev N. Q. Agar ogoh sen...Portretga chizgilar. T.: Yozuvchi, 1998.
10. Markaziy Osiyo madaniyati. – Toshkent, 1997 yil 7 aprel.
11. Mahmudjonov, Javoxir. "XALQ AMALIY SAN'ATIGA BIR NAZAR." Talqin va tadqiqotlar 1.35 (2023).
12. Mahmudjonov, Javoxir. "QO'QON XOLIGIDA HUNARMANDCHILIK VA UNING TURLARI." Interpretation and researches 1.18 (2023).
13. Mahmudjonov J. XALQ AMALIY SAN'ATIGA BIR NAZAR //Talqin va tadqiqotlar. – 2023. – T. 1. – №. 35.
14. Mahmudjonov, J. (2023). XALQ AMALIY SAN'ATIGA BIR NAZAR. Talqin va tadqiqotlar, 1(35).
15. Mahmudjonov J. QO'QON XOLIGIDA HUNARMANDCHILIK VA UNING TURLARI //Interpretation and researches. – 2023. – T. 1. – №. 18.
16. Mahmudjonov, J. (2023). QO'QON XOLIGIDA HUNARMANDCHILIK VA UNING TURLARI. Interpretation and researches, 1(18).